

مبانی

«تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش»

مبثنی بر

دیدگاه حضرت امام خمینی (ره)

مقام معظم رهبری حضرت آیه الله خامنه‌ای

و

صاحب‌نظران تعلیم و تربیت

من به همه مسئولین و دست‌اندرکاران سفارش می‌کنم که به هر شکل ممکن وسایل ارتقای اخلاقی و اعتقادی و علمی و هنری جوانان را فراهم سازید و آنان را تا مرز رسیدن به بهترین ارزش‌ها و نوآوری‌ها همراهی کنید و روح استقلال و خودکفایی را در آنان زنده نگه دارید.

صحیفه امام، ج ۲۱، ص ۹۶

آموزش و پرورش کشوری کشور ما، ساخته و پرداخته فکر ما و برنامه‌های ما و فلسفه ما نیست، بنای کار بر آن فلسفه‌ای نبود که ما امروز دنبال آن هستیم. ما در آموزش و پرورش احتیاج به تحول داریم.

بهترین و برجسته‌ترین فکرها باید بیندیشند برای آموزش و پرورش طراحی کنند؛ باید فلسفه آموزش و پرورش اسلامی واضح باشد و بر اساس این فلسفه، افق آینده آموزش و پرورش کشور روشن باشد؛ معلوم باشد ما دنبال چه هستیم و کجا می‌خواهیم برویم و براساس آن خط کشی بشود، برنامه‌ریزی بشود و راه‌ها مشخص بشود.

(رهنمود مقام معظم رهبری ۱۳۸۶/۵/۳)

فهرست مطالب

۱۹	پیش‌گفتار
۲۱	مقدمه
۲۴	بخش اول: مبانی نظری تحول بنیادین یا رویکرد به نظام آموزشی
۲۵	فصل اول: واژه‌کاوی و تبارشناسی تحول
۲۷	مقدمه
۲۸	الف) پیشینه بحث
۲۸	آینده‌نگری به عنوان یک زمینه علمی نو
۳۰	دیدگاه صاحب‌نظران جهانی پیرامون تحول در نظام‌های آموزشی
۳۲	برنامه‌ریزی و آینده‌نگری تحول‌گرا
۳۵	ب) واژه‌شناسی و تحلیل
۳۹	ج) تعاریف و مفهوم‌شناسی تحول
۴۰	برخی از تعاریف تحول
۴۰	تعاریف جدید
۴۱	واژه‌کاوی تحول در سند تحول راهبردی
۴۴	تحول به مثابه مشارکت
۴۵	فلسفه مشارکت
۴۵	اهداف مشارکت
۴۶	الگوی مقایسه مشارکت
۴۶	۱. مردم‌سالاری صنعتی در سوئد
۴۶	۲. با هم تصمیم‌گیری آلمان باختری
۴۶	بررسی تحلیلی واژگان
۴۶	مفاهیم تغییر، تحول، نوآوری و تفاوت آنها
۵۱	مدیریت تحول
۵۲	جمع‌بندی
۵۵	فصل دوم: مدیریت تحول فرهنگی و آموزشی
۵۷	مقدمه
۵۷	تعاریف فرهنگ
۵۷	۱. تعاریف تشریحی
۵۷	۲. تعاریف تاریخی
۵۷	۳. تعاریف هنجاری
۵۸	۴. تعاریف روان‌شناختی
۵۸	۵. تعاریف ساختاری
۵۸	۶. تعاریف تکوینی
۵۸	ابعاد فرهنگ
۵۹	تحول فرهنگی از نظر یونسکو
۶۰	عناصر تحول فرهنگی

۶۱	ارتباط دین و عناصر فرهنگی تحول
۶۳	ارتباط جمعیت و توسعه
۶۴	جمع‌بندی مدیریت تحول فرهنگی
۶۵	جایگاه برنامه‌ریزی در تحول همه جانبه
۶۸	محدودیت‌های کشورهای جهان سوم در جهت تحول توسعه (خصوصاً در آموزش و پرورش)
۶۸	۱. محدودیت آمار و اطلاعات و فقدان سیستم اطلاعاتی
۶۹	۲. محدودیت غفلت از عوامل خارجی
۷۰	۳. محدودیت سرمایه‌های انسانی
۷۰	۴. محدودیت تفکر نادرست
۷۳	فصل سوم: دیدگاه سیستمی و مدیریت برنامه‌های تحول
۷۵	مقدمه
۷۵	تعریف سیستم
۷۷	استراتژی‌های تحول
۷۸	مدیریت برنامه‌های تحول
۸۰	انگیزختن تحول
۸۲	مدیریت و موفقیت تحول
۸۳	نیروهای پیش راننده به سمت پذیرش برنامه تحول
۸۴	نیروهای بازدارنده اجرای برنامه تحول
۸۶	راهبردهای کاهش مقاومت
۸۶	آموزش ارتباط
۸۶	ایجاد چشم‌انداز
۸۷	مشارکت دادن اعضا در برنامه تحول
۸۷	تسهیل و پشتیبانی
۸۷	مذاکره و توافق
۸۷	رهبری
۸۷	بسط و توسعه حمایت سیاسی
۸۸	ترسیم چشم‌انداز یا دورنما
۸۹	مدیریت دوران گذار
۹۰	حفظ نیروی حرکتی
۹۱	فنون عمده مداخله توسعه سازمانی: مرور کلی
۹۶	مهارت‌های مشاوره فرایندی
۹۶	انواع مداخلات فرایندی
۹۶	نهادی کردن و تثبیت تغییرات
۹۷	فصل چهارم: شرایط و استلزامات تحول بنیادین
۹۹	شرایط تحول سازمانی
۱۰۱	تغییر افزون‌ساز در برابر تحول دگرگون‌ساز
۱۰۳	تأثیر تحول بر افراد
۱۰۶	تغییر شخصیت

تغییر در انتظارات در برابر تغییر در شیوه.....	۱۰۷
تغییر آمادگی از طریق تعدیل رفتار.....	۱۰۸
برنامه‌ریزی و اجرای تحول و تغییر.....	۱۰۸
تشخیص مشکل (مشکلات).....	۱۰۹
اجرا.....	۱۱۰
سطوح تحول.....	۱۱۱
تحول در آموزش و پرورش با رویکرد آسیب‌شناسانه.....	۱۱۱
الزامات تحول‌گرایی در آموزش و پرورش.....	۱۱۲
فصل پنجم: رهبری تحول.....	۱۱۵
رهبری تحول.....	۱۱۷
الگوهای رهبری.....	۱۱۷
۱. الگوهای رهبری مبتنی بر موقعیت.....	۱۱۷
۲. الگوی رهبری مراوده‌ای (تعاملی) / دیگرگون سازی.....	۱۱۸
۳. الگوهای رهبری / پیروی.....	۱۲۱
نقش‌های مدیران در جریان تحول.....	۱۲۴
مدیر در نقش کار آفرین.....	۱۲۴
مدیر در نقش کارساز.....	۱۲۴
مدیر در نقش آبر رهبر.....	۱۲۴
کارکردهای رهبری تحول آفرین.....	۱۲۵
۱. بررسی وضعیت موجود.....	۱۲۵
۲. احساس نیاز شدید نسبت به ضرورت‌های تحول.....	۱۲۶
۳. ترسیم وضعیتی مطلوب و نوید بخش از آینده تحولات.....	۱۲۶
۴. بحرانی جلوه دادن وضعیت موجود.....	۱۲۸
۵. اتخاذ استراتژی جدید غالباً غیرمتعارف.....	۱۲۹
۶. توجیه و جالنداختن اهداف و استراتژی جدید.....	۱۲۹
۷. تشکیل یک گروه کاری توانمند و پرنفوذ برای طرح‌ریزی و اجرای تغییرات.....	۱۳۰
۸. الهام‌بخشی، انگیزش و قدرت بخشیدن به مسئولان و کارگزاران.....	۱۳۱
۹. رفع یا کاهش موانع.....	۱۳۱
الف) موانع تکنیکی.....	۱۳۱
ب) موانع سیاسی.....	۱۳۲
ج) موانع فرهنگی.....	۱۳۲
د) موانع ساختاری.....	۱۳۲
۱۰. ایجاد وضعیت اضطراری برای انجام تغییرات.....	۱۳۳
۱۱. اعمال تغییرات همه جانب و عمدتاً همزمان.....	۱۳۳
۱۲. نهادینه کردن فرهنگ جدید و تثبیت اوضاع.....	۱۳۴
فصل ششم: تحول، رهبافت ناگزیر نظام‌های آموزشی هزاره سوم.....	۱۳۵
مقدمه.....	۱۳۷
تحول و نوآوری چیست؟.....	۱۳۸

نوآوری‌های مدرسه‌ای.....	۱۳۹
۱. تغییر در شیوه کار معلم (بهسازی کیفیت تدریس معلمان).....	۱۴۰
۲. سهیم کردن معلمان و کارکنان در مدیریت و گرداندگی مدرسه.....	۱۴۰
۳. افزایش نیروهای موجه معلم‌یار (نیروهای پیراملمی).....	۱۴۰
۴. گسترش کار افزارهای آموزشی.....	۱۴۱
۵. ایجاد عادت به مطالعه و تحقیق در دانش‌آموزان.....	۱۴۱
جایگاه تحول در نظام آموزشی.....	۱۴۳
مفهوم و فرآیند توسعه منابع انسانی.....	۱۴۳
فرآیند و مفهوم فرآیند تغییر و نوآوری.....	۱۴۴
نقش پرورش منابع انسانی در تغییر و نوآوری.....	۱۴۴
نقش نظام آموزشی جامع در آماده کردن بستر تغییر و نوآوری.....	۱۴۵
فصل هفتم: موانع تحول در نظام آموزش و پرورش.....	۱۴۹
موانع تحول از دیدگاه روان‌شناسی اجتماعی.....	۱۵۱
موانع مؤثر در تغییر و نوآوری آموزش و پرورش.....	۱۵۳
تجربه چین.....	۱۶۰
سبب شناسی مقاومت در برابر تغییر.....	۱۶۱
منابع ایستادگی (علل مقاومت) در برابر تغییر.....	۱۶۲
شیوه‌های مقابله با ایستادگی در برابر تغییر.....	۱۶۴
موانع و چالش‌های کلان نظام تربیت رسمی و عمومی کشور از منظر سند تحول راهبردی.....	۱۶۹
فصل هشتم: مطالعات بین‌المللی تحول بنیادین (با رویکرد تطبیقی).....	۱۷۳
روند تحول نظام‌های آموزشی در کشورهای اسلامی.....	۱۷۵
نظام آموزشی اسلامی پیش از استعمار.....	۱۷۶
سنگ بنای تحول.....	۱۷۸
اهداف عمده تحول به شیوه غربی.....	۱۷۹
تأثیر فرانسه بر تحولات آموزشی.....	۱۷۹
مدارس در مدل اجتماعی مدرن تحول‌گرا.....	۱۸۰
چالش‌های فراروی تحولات نظام‌های آموزشی.....	۱۸۱
پیشینه آغازگاه تحول در نظام جدید آموزشی ایران.....	۱۸۱
آزمون‌های دو نوبته.....	۱۸۳
ویژگی امتحانات دو نوبته.....	۱۸۳
معیار آزمون‌های دو نوبته.....	۱۸۴
تحلیل وضعیت آموزش و پرورش در ایران.....	۱۸۴
تحول آموزش و پرورش بر اثر یادگیری الکترونیکی.....	۱۸۷
چرا یادگیری الکترونیکی.....	۱۸۹
هدف‌های کلان تحول در سند تحول راهبردی.....	۱۹۰
راهبردهای کلان تحول در سند تحول راهبردی.....	۱۹۱
مطالعه موردی.....	۱۹۲
تهیه مقدمات نقشه عمل تحول آموزش و پرورش.....	۱۹۳

آموزش و پرورش و چشم‌انداز تحولات بنیادین در سال ۸۸-۸۶.....	۱۹۴
مطالعه موردی.....	۱۹۸
استرالیا و بهره‌گیری از فناوری اطلاعات در تحول نظام آموزشی.....	۱۹۸
جمع‌بندی نقادی نظام آموزش و پرورش.....	۲۰۱
نظام آموزشی بعد از انقلاب.....	۲۰۱
نظام سنتی آموزش و پرورش.....	۲۰۲
نتیجه‌ایستایی و عدم تحول.....	۲۰۳
بخش دوم: تحول بنیادین در نظام آموزش و پرورش ایران.....	۲۰۵
فصل نهم: مطالعات میدانی تحول بنیادین در نظام آموزش و پرورش.....	۲۰۷
مقدمه.....	۲۰۹
مدل تحلیل.....	۲۰۹
روش و قلمرو مطالعه میدانی.....	۲۱۰
کاربرد نتایج پژوهش.....	۲۱۱
جامعه آماری و نمونه.....	۲۱۱
روش جمع‌آوری اطلاعات.....	۲۱۲
روش تجزیه و تحلیل اطلاعات.....	۲۱۲
فصل دهم: مبانی تحول فرهنگی، آموزشی در دیدگاه حضرت امام خمینی (ره).....	۲۱۳
مقدمه.....	۲۱۵
تبارشناسی تحول در دیدگاه امام خمینی.....	۲۱۵
۱. تحول به مثابه تغییر.....	۲۱۶
نکته مهم.....	۲۲۰
۲. تحول به مثابه رشد و توسعه (پیشرفت).....	۲۲۰
شواهد تاریخی.....	۲۲۲
۳. تحول به مثابه اصلاحات.....	۲۲۳
اصلاح فرهنگ.....	۲۲۷
۴. تحول به مثابه کمال‌گرایی.....	۲۲۹
کمال‌گرایی نوعی عرصه امتحان الهی است.....	۲۳۰
الگوها و مسیر کمال‌گرایی.....	۲۳۱
۵. تحول به مثابه حریت آزادی.....	۲۳۳
۶. تحول به مثابه پرورش شایستگی‌ها.....	۲۳۶
جوان و ضرورت تحول (برای کسب شایستگی‌ها).....	۲۳۸
بعد اخلاقی و معنوی و رفتاری پرورش شایستگی‌ها.....	۲۳۹
تقدیر از توانمندی‌های ملی و ارزشی.....	۲۴۰
عوامل زیربنایی تحول.....	۲۴۱
۱. پای‌بندی به ارزش‌ها.....	۲۴۳
۲- تشریک مساعی و همکاری.....	۲۴۶
فصل یازدهم: موانع تحول از دیدگاه امام خمینی (ره).....	۲۴۹

۲۵۱	تحول و آسیب
۲۵۵	مرحله حدوث
۲۵۶	وظایف رهبر در خصوص مدیریت تحول
۲۵۸	دیدگاه روان‌شناختی امام خمینی (ره)
۲۵۸	۲. موانع سیاسی
۲۶۰	امام‌مدیری افشاگر و آرمان‌خواه
۲۶۲	۳. موانع اقتصادی
۲۶۲	امام و شاخص‌های توسعه اقتصادی
۲۶۳	امام و سیاست‌گران
۲۶۵	امام و عامل دولت در توسعه اقتصادی
۲۶۹	۴. موانع فرهنگی
۲۶۹	آسیب‌شناسی
۲۷۰	اهداف و تهاجم فرهنگی
۲۷۱	نکته
۲۷۲	تهاجم فرهنگی مانعی در تحول فرهنگی
۲۷۵	۵. عوامل استعماری
۲۷۸	دشمن‌شناسی
۲۷۹	ریشه و بنیان اهداف دشمن
۲۸۱	شیوه دشمن در دستیابی به اهداف شیطانی
۲۸۳	مأموریت روشنفکران یا اصلاح‌گران
۲۸۹	فصل دوازدهم: مبانی تحول فرهنگی، آموزش در دیدگاه مقام معظم رهبری
۲۹۱	مقدمه
۲۹۱	الف) ضرورت تحول در آموزش و پرورش
۲۹۱	- تعریف عملیاتی تحول
۲۹۲	- هدف از جلب نخبگان جامعه
۲۹۲	- احیای تمدن و هویت خود
۲۹۳	- نیاز به جنبش نرم‌افزاری
۲۹۳	- نقش و اهمیت معلم
۲۹۴	- نقش آموزش و پرورش در نیل به جامعه آرمانی
۲۹۴	- تخریب معلم، هدف دشمن
۲۹۶	- مسئولیت معلم در شرایط فعلی نظام
۲۹۶	- اهمیت نظام آموزش و پرورش
۲۹۷	- تأکید بر تربیت، در کنار تعلیم دانش‌آموزان
۲۹۸	- رسالت اصلی مسئولان آموزش و پرورش
۲۹۹	- آموزش و پرورش، سنگ بنای آینده
۳۰۰	- آسیب‌های نظام آموزش و پرورش فعلی
۳۰۱	- ضرورت تحول بنیادین در آموزش و پرورش
۳۰۲	- فرایند ترسیم فلسفه آموزش و پرورش

۳۰۲	- تحول عمیق در آموزش و پرورش یعنی
۳۰۴	- احتیاج به یک کار عمیق در آموزش و پرورش
۳۰۴	- آموزش و پرورش، به عنوان مهم ترین دستگاه مولد
۳۰۵	- امروز روز اصلاح است
۳۰۵	- هدف آموزش و پرورش صرفاً آماده کردن افراد برای دانشگاه نیست
۳۰۶	- تربیت، مسئله ذاتی معلم
۳۰۷	- تحول بنیادی در آموزش و پرورش
۳۰۸	ب) برنامه های تحول در آموزش و پرورش
۳۰۸	* پرهیز از تکیه بر ترجمه صرف
۳۰۹	* تکریم معلم وظیفه همگانی
۳۰۹	* برنامه ریزی برای تربیت معلم
۳۱۰	* عجین کردن تعلیم و تربیت
۳۱۰	* عدالت محوری در آموزش و پرورش
۳۱۱	* تأکید بر امور پرورشی
۳۱۲	* احیای معاونت پرورشی
۳۱۲	* مصادیق تغییر که در حقیقت تحول نیستند
۳۱۳	* برنامه ریزی برای تحول
۳۱۳	* ویژگی های محصول نظام آموزش و پرورش ایده آل
۳۱۳	* نقش محوری آموزش و پرورش در برابر سایر نهادها
۳۱۴	* نهادهای خط مشی گذار در امر آموزش و پرورش
۳۱۴	* نهادهای کردن قرآن در آموزش و پرورش
۳۱۵	* تکریم دانش آموز توسط معلم
۳۱۶	* عدم تأکید بر حفظ محوری
۳۱۶	* متولی اصلی تحول، آموزش و پرورش است
۳۱۷	* خبرگان بدون مدرک
۳۱۷	* دستگاه تعلیم و تربیت دستگاه حساس و مهم است
۳۱۸	* نیازسنجی پایه تحول بنیادی
۳۱۸	* ضرورت برنامه ریزی جهت نیل به علم بومی
۳۲۰	ویژگی های معلم مطلوب
۳۲۰	ما در آموزش و پرورش احتیاج به تحول داریم
۳۲۰	پیامبر، معلم آسان ساز
۳۲۱	تأکید بر زدودن بی سوادی از کشور
۳۲۲	شورای عالی انقلاب فرهنگی و تحول بنیادی
۳۲۳	ارکان تحول در آموزش و پرورش
۳۲۳	اتاق فکر برای تحول
۳۲۴	دیانت پایه و اساس تعلیم و تربیت
۳۲۷	فصل سیزدهم: یافته های مطالعات میدانی ضرورت تحول در آموزش و پرورش
۳۲۹	مقدمه: تشریح فرایند گردآوری اطلاعات

۳۳۴	 احصای ضرورت‌های تحول
۳۳۷	 ضرورت‌های تحول از بعد سازماندهی، منابع و امکانات، قوانین و مقررات
۳۳۸	 ضرورت‌های تحول از بعد فناوری اطلاعات، روش‌ها و فرایندها، برنامه و منابع درسی
۳۴۱	 ضرورت‌های تحول از بعد مدیریت، راهبری و عوامل محیطی
۳۴۳	 ضرورت‌های تحول از بعد منابع انسانی، نگرش‌ها و فرهنگ سازمانی
۳۴۷	 فصل چهاردهم: یافته‌های مطالعات میدانی موانع تحول در آموزش و پرورش
۳۴۹	 مقدمه
۳۵۲	 موانع تحول
۳۵۲	 موانع تحول از بعد سازماندهی، منابع و امکانات، قوانین و مقررات
۳۵۳	 موانع تحول از بعد فناوری اداری، روش‌ها و فرایندها، برنامه‌ها، متون و منابع درسی
۳۵۵	 موانع تحول از بعد مدیریت، راهبری و عوامل محیطی
۳۵۷	 موانع تحول از بعد منابع انسانی، نگرش‌ها و فرهنگ سازمانی
۳۶۱	 فصل پانزدهم: یافته‌های مطالعات میدانی راهکارهای تحول پرورش
۳۶۳	 مقدمه
۳۶۶	 راهکارهای تحول از بعد سازماندهی، منابع و امکانات، قوانین و مقررات
۳۶۹	 راهکارهای تحول از بعد فناوری اداری، روش‌ها و فرایندها، برنامه‌ها، منابع و متون درسی
۳۸۱	 راهکارهای تحول از بعد مدیریت، راهبری و عوامل محیطی
۳۸۵	 راهکارهای تحول از بعد منابع انسانی، نگرش‌ها و فرهنگ سازمانی
۳۹۱	 فصل شانزدهم: جمع‌بندی مباحث تحول بنیادین و ارائه پیشنهادها کاربردی
۳۹۳	 مقدمه
۳۹۴	 راهکارهای تحول در امکانات و منابع و فضای آموزشی
۳۹۵	 راهکارهای تحول در ساختار آموزش و پرورش
۳۹۶	 راهکارهای استفاده از تجارب موفق سایر کشورها
۳۹۷	 راهکارهای بومی سازی بر پایه نیاز سنجی و خودتکایی
۳۹۹	 راهکارهای تحول در تکنولوژی و فناوری آموزشی
۴۰۱	 راهکارهای تحول در محتوای درسی
۴۰۱	 راهکارهای تحول در نظام برنامه‌ریزی (کلان و خرد) و فرایند آن
۴۰۴	 راهکارهای تربیت بر اساس آموزه‌های اسلامی و ارزش‌های ملی
۴۰۵	 ضرورت آینده‌نگری در مدیریت تحول
۴۰۶	 راهکارهای تحول در مدیریت آموزش و پرورش
۴۰۷	 راهکارهای راهبری عوامل محیطی مؤثر بر نظام آموزش و پرورش
۴۰۹	 راهکارهای بازتعریف فلسفه آموزش و پرورش
۴۱۱	 راهکارهای تحول در نظام مدیریت کادر آموزشی و تربیتی
۴۱۲	 راهکارهای تحول در روش‌ها و فرایندهای آموزشی
۴۱۵	 منابع و مآخذ

فهرست نمودارها

نمودار شماره (۱) اهمیت آینده پژوهان تحول‌گرا در آموزش	۳۳
نمودار شماره (۲) نقش دولت در تحول نظام تعلیم و تربیت	۳۴
نمودار شماره (۳) محتوای آموزشی تحول‌گرا در هزاره سوم	۳۵
نمودار شماره (۴) برنامه‌ریزی بلندمدت، میان‌مدت و کوتاه‌مدت	۶۷
نمودار شماره (۵) مدیریت تحول اثربخش و مؤلفه‌های آن	۷۹
نمودار شماره (۶) مدیریت و موفقیت تحول	۸۲
نمودار شماره (۷) انواع دخالت‌های توسعه سازمان و موضوع‌های سازمانی	۹۴
نمودار شماره (۸) مدل تغییر و عملکرد سازمانی بورک - لیتون	۱۱۹
نمودار شماره (۹) سطح اول عوامل تغییر تدریجی	۱۲۰
نمودار شماره (۱۰) سطح دوم عوامل تغییر تدریجی	۱۲۰
نمودار شماره (۱۱) الگوی هیبری - پیروی	۱۲۲
نمودار شماره (۱۲) بستر سازی اجرای تحولات در نظام آموزش و پرورش	۱۳۷
نمودار شماره (۱۳) شیوه‌های مقابله با ایستادگی در برابر تغییر	۱۶۲
نمودار شماره (۱۴) علل ایستادگی در برابر تغییر	۱۶۵
نمودار شماره (۱۵) مفهوم‌شناسی تحول در نظام آموزش (ره)	۲۱۵
نمودار شماره (۱۶) مفاهیم تحول	۲۴۲

فهرست جداول

جدول شماره (۱) مفاهیم و تعاریف مشارکت	۴۴
جدول شماره (۲) بررسی ارتباط بین مؤلفه‌های فرهنگی و مذاهب مختلف	۶۱
جدول شماره (۳) مداخلات توسعه سازمانی بازنگری	۹۲
جدول شماره (۴) -انواع روش‌های مداخله در بهبود و تحول	۹۵
جدول شماره (۵) فراوانی مؤلفه‌های تحول در نظام آموزش و پرورش (ره)	۲۱۶
جدول شماره (۶) مؤلفه‌ها و شاخص‌های عوامل زیربنایی تحول	۲۴۲
جدول شماره (۷) مفاهیم ابعاد مؤلفه‌های موانع تحول در دیدگاه امام خمینی (ره)	۲۵۴
جدول شماره (۸) - فعالیتهای انجام شده جهت گردآوری اطلاعات	۳۲۹
جدول شماره (۹) یافته‌های تحقیق به تفکیک مأخذ گردآوری اطلاعات	۳۲۹
جدول شماره (۱۰) جمع بندی گزارش آسیب شناسی تحول در نظام آموزش و پرورش	۳۳۰
جدول شماره (۱۱) گزارش تفصیلی آسیب‌شناسی در نظام آموزش و پرورش	۳۳۱
جدول شماره (۱۲) فراوانی ضرورتها، موانع و راهکارها از منظر امام راحل (ره)	۳۳۲
جدول شماره (۱۳) فراوانی ضرورتها، موانع و راهکارهای تحول از منظر مقام معظم رهبری	۳۳۲
جدول شماره (۱۴) فراوانی ضرورتها، موانع و راهکارهای تحول از نظر خبرگان	۳۳۳
جدول شماره (۱۵) فراوانی ضرورتها، موانع و راهکارهای تحول مندرج در اسناد و مدارک مربوطه	۳۳۴
جدول (۱۶) تشریح ضرورت تحول از منظر مراجع مختلف	۳۳۵
جدول شماره (۱۷) فراوانی نظرات ارایه شده در مورد ضرورت تحول در آموزش و پرورش به تفکیک مراجع صاحب‌نظر	۳۳۶

جدول شماره (۱۸)	ضرورت تحول به تفکیک موضوع	۳۳۶
جدول شماره (۱۹)	ضرورت تحول از بعد سازماندهی	۳۳۷
جدول شماره (۲۰)	مستندات ضرورت‌های تحول از بعد سازماندهی، منابع و امکانات، قوانین و مقررات	۳۳۷
جدول شماره (۲۱)	ضرورت تحول از بعد فرایندها و برنامه‌ها	۳۳۸
جدول شماره (۲۲)	مستندات ضرورت‌های تحول از بعد فناوری اداری، روش‌ها و فرایندها، برنامه‌ها، متون و منابع درسی	۳۴۱
جدول شماره (۲۳)	ضرورت تحول از بعد مدیریت، راهبری و عوامل محیطی	۳۴۱
جدول شماره (۲۴)	مستندات ضرورت‌های تحول از بعد مدیریت و راهبری و عوامل محیطی	۳۴۲
جدول شماره (۲۵)	ضرورت تحول از بعد نیروی انسانی، نگرش‌ها و فرهنگ سازمانی	۳۴۳
جدول شماره (۲۶)	مستندات ضرورت‌های تحول از بعد منابع انسانی، نگرش‌ها و فرهنگ سازمانی	۳۴۵
جدول شماره (۲۷)	موانع احصاء شده به تفکیک موضوع	۳۴۹
جدول شماره (۲۸)	موانع احصاء شده به تفکیک موضوعات اصلی و فرعی	۳۵۱
جدول شماره (۲۹)	موانع احصاء شده در مسیر تحول در آموزش و پرورش به تفکیک موضوعات و مراجع	۳۵۲
جدول شماره (۳۰)	موانع تحول در آموزش و پرورش از بعد سازماندهی	۳۵۲
جدول شماره (۳۱)	مستندات موانع تحول از بعد سازماندهی، منابع و امکانات، قوانین و مقررات	۳۵۳
جدول شماره (۳۲)	موانع تحول در آموزش و پرورش از بعد فناوری اداری، روش‌ها، فرایندها و برنامه و متون درسی	۳۵۳
جدول شماره (۳۳)	مستندات موانع تحول از بعد فناوری اداری، روش‌ها و فرایندها، برنامه‌ها، متون و منابع درسی	۳۵۵
جدول شماره (۳۴)	موانع تحول از بعد مدیریت، راهبری و عوامل محیطی	۳۵۵
جدول شماره (۳۵)	مستندات موانع تحول از بعد مدیریت و راهبری و عوامل محیطی	۳۵۶
جدول شماره (۳۶)	موانع تحول از بعد منابع انسانی، نگرش‌ها و فرهنگ سازمانی	۳۵۷
جدول شماره (۳۷)	مستندات موانع تحول از بعد منابع انسانی، نگرش‌ها و فرهنگ سازمانی	۳۵۹
جدول شماره (۳۸)	فراوانی راهکارهای احصاء شده برای تحول به تفکیک موضوع و مرجع	۳۶۴
جدول شماره (۳۹)	راهکارهای ارایه شده به تفکیک موضوع	۳۶۵
جدول شماره (۴۰)	فراوانی راهکارهای تحول در سازماندهی، منابع و امکانات	۳۶۶
جدول شماره (۴۱)	مستندات راهکارهای تحول از بعد سازماندهی، منابع و امکانات، قوانین و مقررات	۳۶۸
جدول شماره (۴۲)	فراوانی راهکارهای تحول از بعد فناوری اداری، روش‌ها، فرایندها و برنامه‌ها و منابع درسی	۳۶۹
جدول شماره (۴۳)	مستندات راهکارهای تحول از بعد فناوری اداری، روش‌ها و فرایندها، برنامه‌ها، متون و منابع درسی	۳۸۱
جدول شماره (۴۴)	فراوانی راهکارهای تحول از بعد مدیریت، راهبری و عوامل محیطی	۳۸۱
جدول شماره (۴۵)	مستندات راهکارهای تحول از بعد مدیریت و راهبری و عوامل محیطی	۳۸۴
جدول شماره (۴۶)	فراوانی راهکارهای تحول از بعد منابع انسانی، نگرش‌ها و فرهنگ سازمانی	۳۸۵
جدول شماره (۴۷)	مستندات راهکارهای تحول از بعد منابع انسانی، نگرش‌ها و فرهنگ سازمانی	۳۹۰

تقدیم به:

- ساحت قدسی حضرت امام خمینی(ره)، معمار
و بنیان‌گذار نظام جمهوری اسلامی ایران و مقام
معظم رهبری، که همواره یادآور «تحول
بنیادین نظام آموزش و پرورش» از منظر علم
و دین و سایه سار یقین برای نسل‌های امروز و
فردا بوده و هستند.

- فاطمه سروران و عزیزان خط مقدم نظام تعلیم
و تربیت کشور عزیزمان ایران .

www.ketab.ir

پیش‌گفتار

انقلاب شکوهمند اسلامی، موهبت و ودیعه الهی است که به انسان عصر حاضر ارزانی شد تا زمینه آشتی مجدد انسان با آسمان و رهبریون در مسیر عبودیت الهی تا دست یازیدن به مقام قرب خلیفه الهی را فراهم آورد. اصلی‌ترین پیام بنیانگذار کبیر انقلاب، حضرت امام خمینی (ره)، تربیت انسان الهی و برپایی جامعه دینی بر مبنای معارف بلند و انسان‌ساز مکتب اسلام است که تحقق این مهم، نیازمند تحول بنیادین در تمام نهادها و دستگاه‌های فرهنگی و آموزشی و بازخوانی و بازتولید کلیه اهداف، مبانی، روندها و فرایندهای تعلیم و تربیت است.

خوشبختانه مقام معظم رهبری، در تداوم راه امام (ره)، هوشمندان و مدبرانه بر ضرورت تحول بنیادین در آموزش و پرورش تأکید فرمودند و تحقق آن را از دست‌اندرکاران آموزش و پرورش مطالبه نمودند. برخی از دلایل ضرورت تحول بنیادین در فرایند تعلیم و تربیت عبارتند از:

الف- عدم ابتناء نظام آموزش و پرورش بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی

نهادهای آموزشی موجود- از جمله آموزش و پرورش- به عنوان پدیده مدرن، از دستاوردهای عصر مدرنیته هستند و به طور طبیعی، فرهنگ زادگاه خود را به همراه داشته و بر مبنای نظری و تئوریک اندیشه غرب استوار می‌باشند.

ب- کندی در همپایی نظام آموزش و پرورش با تحولات محیطی

دوران حاضر، عصر تحولات پیاپی و پرشتاب است که این تغییرات و تحولات تمام‌تار و پود پیداپنهان زندگی فردی واجتماعی انسان‌ها را در بر گرفته است. فهم این تحولات، همپایی، مدیریت و استفاده بهینه از این فرصت برای تحقق اهداف و برنامه‌ها، به بینش و آگاهی و مهارت ویژه نیازمند است که متأسفانه اکثر نهادها - از جمله نظام آموزش و پرورش- از کمبود آن رنج می‌برند و این عدم همپایی، آسیب‌های فراوانی به همراه داشته و اثربخشی و بهره‌وری از امکانات و منابع را به حداقل رسانده است.

ج- نقصان در تربیت همه‌جانبه و پایدار دانش‌آموزان در طراز جمهوری اسلامی

انقلاب اسلامی با هدف زمینه‌سازی برای برپایی جامعه عدل مهدوی (عج) و احیای تمدن اسلامی- ایرانی نیازمند تربیت شهروندانی با ویژگی‌های عصر ظهور است که هم در بعد معرفتی و شناختی و هم در بعد رفتاری و عملی از شایستگی‌ها و صلاحیت‌های لازم برخوردار باشند.

این دلایل و ادله مشابه، تحول بنیادین در آموزش و پرورش را به یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر تبدیل کرده است که باید از هر امکان و فرصتی برای تحقق آن بهره جست و با بسیج امکانات و منابع، ایجاد عزم ملی و مطالبه همگانی، بدون فوت وقت و با سرعت مناسب به این کار بزرگ و سرنوشت‌اهتمام ورزید.

با توجه به آرمان‌ها و اهداف انقلاب اسلامی، تحول آفرینی در فرایند تعلیم و

تربیت باید برگرفته از آموزه‌های وحیانی و معارف الهی و مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی باشد و با استفاده از تعالیم حیات بخش قرآن کریم، سنت و سیره پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین علیهم‌السلام و منابع سازگار با آنها با بهره‌مندی آگاهانه از دانش و تجربیات بشری و یافته‌های علمی و پژوهشی، متناسب با شرایط و اقتضائات زمان و نیازهای امروز و فردای جامعه ایرانی به تبیین چرایی، چیستی و چگونگی تحول پرداخت، بی‌شک یکی از منابع اصیل و قابل استفاده در این حوزه، دیدگاه‌ها و نظرات رهبران انقلاب اسلامی و اندیشه‌ورزان و متفکران تعلیم و تربیت می‌باشد.

شورای عالی آموزش و پرورش به عنوان مرجع سیاستگذاری در حوزه آموزش عمومی و متوسطه کشور، با درک دقیق این ضرورت، طرح تدوین «سند ملی آموزش و پرورش» را برای تحول آفرینی در فرایند تعلیم و تربیت به تصویب رساند تا تحقق «تحول بنیادین آموزش و پرورش» را میسر سازد.

از جمله استاد مرتبط با سند ملی آموزش و پرورش، سفارش پروژه تحقیقی به پژوهشگر سخت‌گوش جناب آقای دکتر حسین خنیفر برای تبیین تحول بنیادین از دیدگاه تحول آفرین رهبران و پیشگامان تحول در انقلاب اسلامی بوده است.

کتابی که پیش رو دارید حاصل یافته‌های پروژه‌ای تحقیقاتی تحت عنوان بررسی و تحلیل مبانی تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش مبتنی بر دیدگاه حضرت امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مدظله‌العالی و صاحب نظران تعلیم و تربیت است.

با عنایت به اهمیت و ضرورت تحول در مدیریت و راهبری نظام تعلیم و تربیت، این مقوله در ابعاد مختلف با این سؤال اساسی مواجه بوده است که: «تحول بنیادین در نظام آموزش و پرورش ایران از دیدگاه رهبران و خبرگان چگونه باید صورت گیرد و چه راهبردهایی برای این تحول متصور است یا می‌توان برایش ارائه نمود؟»

با این سؤال محوری به مباحث پیشینه تحول، واژه کاوی تحول، فرایندهای تحول و آسیب‌شناسی تحول پرداخته شده و برخی تجارب بین‌المللی نیز در این باره مطمح نظر قرار گرفته است. سپس با عنایت به نظرات رهبر فقید، و فرموده‌های رهبر فرزانه انقلاب اسلامی و صاحب‌نظران تعلیم و تربیت، مهم‌ترین مؤلفه‌های تحول و ابعاد آن به تفصیل نقد و بررسی شده است.

یادآور می‌شود متدولوژی این پژوهش با عنایت به ضرورت تحلیل محتوا، هم جنبه بررسی اسناد دارد، هم جنبه جمع‌آوری اطلاعات به صورت میدانی و هم استفاده از ابزار مصاحبه، روش تحلیل، به شیوه تحلیل محتواست، که در نهایت با استخراج ابعاد و مؤلفه‌های مهم و مدل‌های مفهومی (از نظرگاه جامعه) مبانی تحول جمع‌بندی و ارائه گردید.

مهدی نوید

دبیر کل شورای عالی آموزش و پرورش

إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ

(سوره رعد، آیه ۱۱)

خداوند احوال هیچ امتی
دگرگون نخواهد کند مدتی
مگر این که آن قوم احوال خویش
بخواهد دگرگون نماید زبیش

مقدمه

مقوله تحول در نظام‌های آموزشی، مبحث دیرپایی است و به زعم برخی از ارباب تعلیم و تربیت از لوازم لایتنجزای نظام‌های آموزشی، تحول مستمر و تغییرات پی در پی و ارتقایی^۱ است (طوسی، ۱۳۸۰، ص ۱۵).

این مهم بعد از سال ۱۹۴۵م در دنیا نمود عینی‌تری یافت (قورچیان، ۱۳۷۸، ص ۱۱۲) و اغلب کشورهای جهان برای گسترش مجدد^۲ و گام نهادن به سمت و سوی آینده شتابنده و تحولات فزاینده به فکر بازکاوی^۳، معماری^۴ بازسازی^۵، تغییر و تحول اساسی در نظام‌های آموزشی خویش افتادند که در این میان دو کشور شکست خورده جنگ جهانی که ققنوس وار از خاکستر جنگ برخاستند و امروزه در زمینه‌های آموزش‌های کارآمد، نظام پیشرو آموزشی و صنعت و اقتصاد و فناوری یکه‌تاز هستند، یعنی آلمان و ژاپن طبق تحقیقات موجود این شتاب خود را مدیون بازسازی نظام آموزشی و تحولات بجا، سریع و ارتقایی نسبت به ساختار^۶، زمینه^۷ و محتوای^۸ نظام آموزشی^۹ خویش هستند (رحیمی، ۱۳۸۲، ص ۴).

ضرورت چنین تحولی مورد اذعان بسیاری از صاحب‌نظران داخلی و خارجی و بالاخص رهبران سیاسی و فرهنگی و ارباب تعلیم و تربیت بوده و هست. به‌طوری که در جای جای سخنان رهبر فقید و بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره) بارها و بارها شاهد این دغدغه اصیل و همیشگی ایشان نسبت به تحول در همه ابعاد و مؤلفه‌های نظام آموزشی بوده‌ایم.

طی بیست و یک‌سال گذشته و پیش از آن، یعنی طی سه دهه اخیر، مقام معظم

1 . promotional

3 . Re exploration

5 . Restructuring

7 . Context

9 . Educational system

2 . Renewed

4 . Architecture

6 . Structure

8 . Content

رهبری نیز، به طور مرتب و خصوصاً به مناسب‌های فرهنگی، آموزشی و دیدار معلمان و عوامل آموزشی نظام تعلیم و تربیت، قاطعانه، ریزینانه و مصرانه خواهان آغاز تحول در نظام آموزشی بوده و هستند. گاه آن را به طور کلی لازمه نظام کشور دانسته‌اند و گاه به مؤلفه‌ها و ریزمؤلفه‌های آن نیز اشاراتی داشته‌اند و این مسئله را *اظهر من الشمس* دانسته‌اند.

این مهم در نظرگاه صاحب نظران تعلیم و تربیت، از جمله دکتر علی شریعتمداری، دکتر علام‌حسین شکوهی، دکتر علی محمد کاردان، دکتر خسرو باقری، دکتر محمود مهر محمدی، مرتضی خلخالی، مهندس عبدالحسین نفیسی، دکتر شکوه نوابی نژاد، دکتر افروز، دکتر به پژوه، دکتر بازرگان، دکتر علی‌اکبر سیف، دکتر سعید بهشتی، دکتر احمد بهشتی و دیگران بوده و هست و همواره به آن به منزله یک خیزش مجدد و راهکار اساسی برای کسب جایگاه شایسته و بایسته ملی نگریسته‌اند.

در این تحقیق در صدد هستیم تا ضمن بازکاوی مقوله تحول در آموزش، این مسئله را با عنایت به قاموس کلامی و سخنوری و ریزینی صاحب‌نظران و رهبران بررسی کنیم و سپس مدل‌هایی که بر آن مترتب است ترسیم نماییم.

ناگفته نماند که در این مسیر با مجموعه‌ای از مدارک و اسناد جمع‌آوری شده، مطالعات پراکنده، سفارشی، ذوقی و گاه دغدغه‌ای و انتقادی فراوان به صورت مقاله، کتاب، پژوهش، طرح تحقیقاتی، سایت، خبر و تحلیل و سخنرانی مواجه شدیم که در اینجا ضمن اشاره به آنها (در بخش ادبیات و مبانی نظری و همچنین در قسمت پیشینه کاوی)، بر آن هستیم تا به مؤلفه‌ها و رهیافت‌های شفافی جهت تحول بنیادین در نظام آموزشی دست یابیم. اصولاً نظام آموزشی یک سیستم است و اجزاء تشکیل دهنده هر سیستم را زیر سیستم‌ها^۱ تشکیل می‌دهند. در سیستم‌های اجتماعی و فرهنگی، افزون بر آن که این زیرسیستم‌ها مجموعاً در راستای هدف سیستم حرکت می‌کنند (و یا باید حرکت کنند) خود نیز دارای هدف یا هدف‌های ویژه هستند. تغییر و تعدیل هر زیر سیستم به منزله تغییر و ایجاد دگرگونی در کل سیستم، هم از نظر هدف‌گرایی و هم از نظر عملیاتی است و قاعدتاً سیستم‌های هدف‌گرا^۲ و متکامل، که دائماً در حال بازیافت^۳ از قاعده زوال‌گرایی^۴ شتابنده در امان‌ترند، زیرا چون به قاعده بهینه‌سازی کل سیستم^۵ نزدیک‌ترند.

1. Subsystems

2. Purpose fullness

3. Feed back

4. Entrophy

5. Total system Optimization